ЧЫЛА ЭЛЛАСЭ ПРОЛЭТАР-ШАМЫЧ, УШНЫЗА!

Лэнин-Сталин паша вэрч кучэдалаш йамдэ лий!

ЙАМДЭ ЛИЙ

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЭ

ГАЗЭТ АК: идалыклан 2 т. 16 ыр.
пэл ийлан 1 т. 8 ыр.

1938 ий
23
фэвраль
№ 11

СЭҤАШ ЛИЙДЫМЭ ЙОШКАР АРМИЙЛАН—20 ИЙ

Чаплэ йубилэй

Тачэ Йошкар Армий, пӱтынь Совэт калык дэнэ пырльа, шкэнжын чаплэ йубилэйжым пайрэмла.

Кугыжан Российыштэ армий шэмэр калыкым пызырымэ да индырымэ орудий лийын шогэн. Капиталист эллаштэ армий кызытат тыгай орудийак. Октьабрьский социалистичэский рэвольуций Российыштэ тошто армийым шалатыш. 1918 ийын фэвральыштэ у армий—Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армий ышталтэ. Тидэ армийым Владимир Ильич Лэнин дэн Иосиф Виссарионович Сталин организоватлэныт. Мэмнан Йошкар Армий—шэмэр калыкын интэрэсыжым аралышэ, шэмэр калыкын родной, йӧратымэ армийжэ.

20 ий. Лач 20 ий гына. Но тидэ жапыштэ мэмнан Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армий гэроичэский кучэдалмэ корным эртэн.

Социалистичэский государствэ альэ кокымшо ийыш вэлэ тошкалын ыльэ. Российсэ контррэвольуционный вийат, моло элласэ буржуазийат самырык рэспубликым пикташ тӧчышт. Но нунылан тидэ ыш логал. Йошкар гвардий дэн партизанский отрьад-шамыч да мэмнан славный Йошкар Армий чыла интэрвэнт-шамычым кырэн шалатэныт. 1922 ийыштэ граждан сар Йошкар Армийын сэҥымыжэ дэнэ пытыш. Партий Цэнтральный Комитэтын члэнжэ-шамыч—Сталин, Молотов, Калинин, Фрунзэ, Ворошилов, Орджоникидзэ, Киров, Каганович, Куйбышэв, Микойан, Андрэйэв йолташ-шамыч фронтын эн отвэтствэнный участкь лаштыжэ лийыныт, нуно бойэвой опэрацийым шкэак вуйлатэныт. Тидэ Йошкар Армийын куатшым, гэроизмжым адакат кӱшкӧ нӧлтэн. Граждан сарын гэройжо-шамыч—Будьонный, Бльухэр, Чапайэв, Щорс, Сэргэй Лазо—Йошкар Армийын сэҥымаштыжэ пэш кугу вэрым налын шогэныт. Мэмнан Йошкар Армий—у общэствын войэнный организацийжэ, тудо пашазэ дэн крэсаньыкын, Октьабрьский рэвольуцийын армийжэ. Сандэнэ тудо коч могай тушманымат сэҥэн кэртын да ончыкыжат сэҥэн кэртэш.

Фашист бандит-шамыч мэмнан ӱмбак сар дэнэ толаш йамдылалтыт. Нуно сарым тарватат гын, Йошкар Армий нуным сарым тӱҥалмэ вэрэшыштак кырэн лаштырта, вэт Совэт калыкын армийжэ тӱньаштэ эн вийан. Мэ, Совэт йоча-шамыч шкэнан родной Йошкар Армийнам йӧратэна. Тудын радамышкыжэ шогалаш йамдылалтына. Мэ оборонный значок-шамычлан нормым сдатлэна, войэнный тэхникым тунэмына.

Тачэ, Йошкар Армий дэн Войэннэ-Тэҥыз Флотын 20-шо ий йубилэйжэ кэчын Иосиф Виссарионович Сталинлан, Климэнт Иэфрэмович Ворошиловлан, Йошкар Армийын чыла бойэцшэ да командиржэ-шамычлан пионьэрский саламым колтэна.

Вийан лийжэ Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армий!

Кужу ӱмыран лийжэ Йошкар Армийым куштышо, воспитатлышэ И. В. Сталин!

МЭМНАН ПӦЛӦКНА

Кум оборонный значок гыч

Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армийлан 20 ий тэмэ. Тачэ мэ шкэнан изана—йошкарармэйэц-шамычлан пионьэр саламым колтэна, мэмнан пийалан илышна вэрч граждан сарэш шкэ вуйыштым пыштышэ гэрой-шамычым шарнэна.

Йошкар Армийым мэ путырак йӧратэна. Тудо совэт калыкын кучэдал налмыжым фашист кашак дэч аралэн шога. Мэат эл аралымэ пашалан эрэак йамдылалт шогэна. Кызыт мэмнан кум оборонный значок гыч уло.

Эл аралымэ пашалан тунэммашым адакат чот вийаҥдэна. Кажнынан ныл оборонный значок гыч лийжэ, манын тыршаш тӱҥалына.

Сутурин Лэонид, Кардашьов Борис, Дуткин Василий, Гудин Николай.
Йошкар-Ола, 4-шэ №-ан школ.

Миклай альбомым йамдылэн

Андрэйэв Миклай 5-шэ классыштэ вэлэ тунэмэш гынат, сӱрэтлаш пэш мастар. Тудо Йошкар Армий да Войэннэ-Тэҥыз Флот нэргэн иктаж мыньар сӱрэтым ышташ манын шонэн пыштыш. Шонымыжым шуктэн. Кызыт тудо Йошкар Армий лӱмэш альбомым ыштэн. Тушко граждан сарыштэ гэройла кучэдалшэ-шамычын: Ворошиловын, Будьонныйын, Бльухэрын, Йэжовын, Щорсын, Чапайэвын, Фрунзэн, Сэргэй Лазон биографийыштым да портрэтыштым сӱрэтлэн пуртэн.

Гаврилов Йыван.
Роҥго район, Руйа-сола пэлэ кыдалаш школ.

Мэ мом йамдылышна

Мэмнан школышто йатыр пионьэр-шамыч Йошкар Армий кэчым ЮВС, БГТО, значок дэнэ вашлийыт.

Попова Ритан, Йагодаров Алэксандрын да Ионова Зинан звэнашт альбомым йамдылэныт. Альбомышто Йошкар Армий нэргэн почэламут, муро, сӱрэт-шамыч улыт.

Тачэ кастэнэ школэшна пионьэр-шамыч вий дэнэ вэчэрым эртарэна. Тушто пионьэр-шамыч спэктакльым шындат, почэламут лудмаш, мурымаш лийэш.

Пионьэр-шамыч: Йагодаров А., Шалайэв И., Ильин Т., Ионова З., Пэтров Г., Данилов Г.
Роҥго кыдалаш школ.

Пограничник Ф. И. Самойлэнко дэн И. И. Чапулэнко [сэ-крэтыштэ].

Овэчкинын рэпродукцийжэ

З. АЛЭКСАНДРОВА

ЧАПАЙЭВЫН КОЛЫМЫЖО

Урал стэплаштэ шэм йӱд да йӱран.
Шэм йӱд вошт рывыжла лишэмэш тушман.
Чапайэв огэш кол, йолташышт малат.
Тушман-влак дозорым шурал кораҥдат.

Урал, Урал-эҥэржат!
Йӱк укэ, огэш кой тулат.
Чапайэв винтовкым нальэ руалтэн:
—„Йолташ-влак, омыдам кодыза вашкэ!“
Казак имньэ-влак капка дэн пышкырат.*)
Йал шэҥгэч нӧлтэш трэвожный ӱжара.

Урал, Урал-эҥэржат!
Моткоч нэлэ пылжат.
Чапайэв, удачэ тыйым кодэн!..
Кэч кушто, кэч кунам кэртынат сэҥэн,
Но тидэ бойышто таҥэт-влак колат,
Тушман-влак авырат—утлаш кузэ гынат.

Урал, Урал-эҥэржат!
Вӱдшӧ йӱштӧ штык дэчат.
Пытартыш пульам тушман ӱмбак колтыза!
Илышыда вашкэ вэс сэрэш шылза!
Почэшышт лӱйкалат: ок шу, йа эрта...
Сусыргышо кидан Чапай ийаш тырша.

Урал, Урал-эҥэржат!
Шумэш тудын кидшат.

Каргымэ пульа поктэн шуо вӱдыштӧ.
—„Чапайэв йолташ?—“Огэш кой нигушто.
—„Чапайэв йолташ, бойэвой йолташна!..“
Вуй ӱмбалныжэ вӱд оҥго шарла.

Урал, Урал-эҥэржат!
Кэлгэ тудын шӱгаржат.

Йошкар отрäд дэкэ, эҥэр, йогэн кай,
Да каласэ, йомо йӧратымэ Чапай.
Конница кудалжэ, пульа-влак шӱшкышт,
Йошкар-влак ошылан ӱчыштым шуктышт!

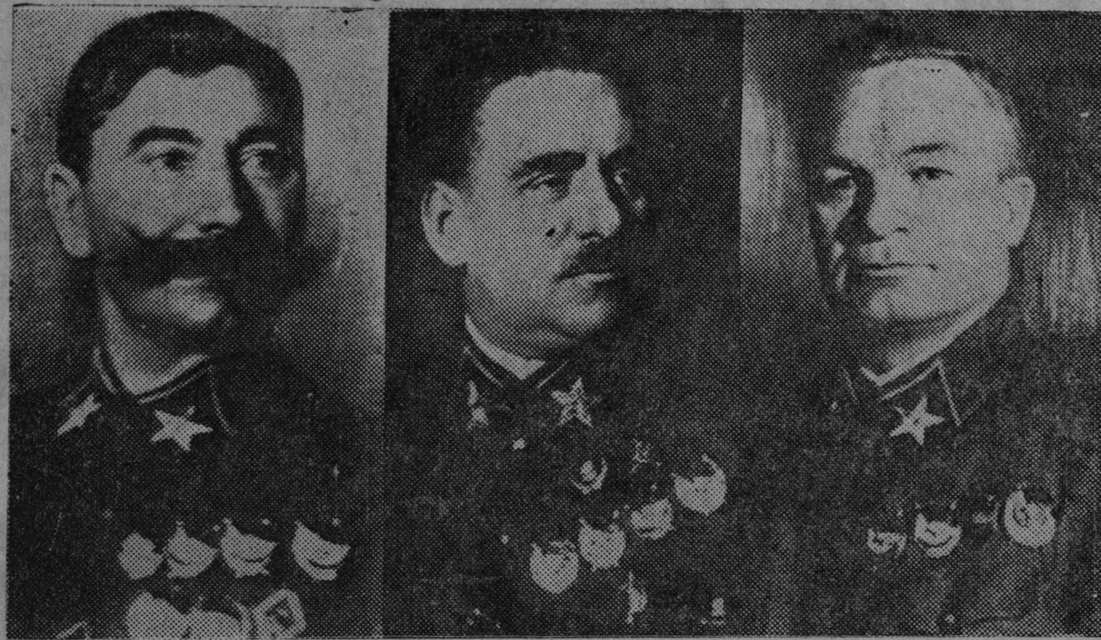
Урал, Урал-эҥэржат!
Шолшо да кумда улат...

Кусарэн **Шадт Булат.**

*) Пышкырат—храпят.

19а

ПАШАЗЭ-КРЭСАНЬЫК ЙОШКАР АРМИЙЫН ГЭРОИЧЭСКИЙ КОРНЫЖО

Совэт Ушэм маршал-шамыч СЭМЬОН МИХАЙЛОВИЧ БУДЬОННЫЙ, ВАСИЛИЙ КОНСТАНТИНОВИЧ БЛЬУХЭР, АЛЭКСАНДР ИВАНОВИЧ ИЭГОРОВ.

ИОШКАР АРМИИЫН ИСТОРИИЖЭ

(Полковник С. Гуровын возымыжо гыч)

1917 ий фэвральыштэ буржуазнэ-дэмократичэский рэвольуций лиймэкэ, большэвистский партий вуйлатымэ пашазэ класс Йошкар гвардийын отрьадшэ-шамычым ышташ пижэ. Фабрик дэн заводлаштэ, мастэрской дэн типографийлаштэ бойэвой дружин-шамыч шочаш тӱҥальыч.

Но 1918 ий тӱҥалтышыштэ совэт власть ӱмбак эл кӧргысӧ контррэвольуций вэлэ огыл, вэс эл импэриалист-шамычат кэрылташ тӱҥальыч. Тыжэч раш лийэ: ик Йошкар гвардий гына ок ситэ. Бэлогвардэйэц дэн интэрвэнт-шамыч ваштарэш крэдал кэртшэ рэгульарный Йошкар Армийым ышташ кӱлын. Лэнин дэнСталинын инициативышт дэнэ тыгай армий ышталтын.

Тачэ мэмнан эл гэроичэский Пашазэ-Крэсаньык Йошкар Армийын 20-шо идалыкшым куанэн пайрэмла. Тачэ чумыр элна В. И. Лэнин дэк И. В. Сталинын кугу историчэский пашаштым палэмда. Нунын вуйлатымышт почэш совэт мландэ гыч бэлогвардэйэц дэн интэрвэнт-шамычым эрыктышэ вооружонный вийым ыштымэ.

* * *

Йошкар Армий граждан сарэш кушкын, шуаралтын.

1918 ийыштэ Поволжьышто чэхословак-шамыч восстатлэныт, Уралыштэ—гэнэрал-шамыч Дутов дэн Толстой, Сибирьыштэ Колчак, кэчывал йӱмалнэ—гэнэрал-шамыч Калэдин, Алэксэйэв, Корнилов да Краснов разбойникланэныт.

Захватчик-шамычын йолышт кушко тошкалын гын, тушто капиталист-шамыч пашазэ дэн крэсаньык кид гыч фабрикым, заводым, молымат мӧҥгӧш шупшын налыныт, шуко йэҥым тьурмаш шындэныт, лӱйэныт.

Самырык, опытдымо да начарын вооружатлалтшэ Йошкар Армийлан пэш кугу вийан бэлогвардэйский армий ваштарэш крэдалаш логалын.

* * *

1918 ийыштэ Царицыным аралымаш эн нэлэ фронт лийын. Ошо-шамыч Царицыным авырэн Сэвэрный Кавказым пӱчкын налаш шонэныт, тыгэ шужышо эл дэч киндым шупшын налнэшт ыльэ. Рэспубликлан тыгай шучко положэньэ лиймэ годым Лэнин Царицыныш Сталин йолташым колтэн. Сталин дэн Ворошилов йолташын вуйлатымэ почэш Йошкар Армийын куатлэ полкшо-шамыч тушманым шалатэн, Царицыным аралэн кодэныт. Тидэ жапыштак Сэвэрный Кавказыштэ Орджоникидзэ йолташ рэгульарный Йошкар Армийым ыштэн.

Царицын дэч поктэн колтымэк ошо-шамыч Астрахань коч Уралыш пураш рэшитлэныт. Но тыштат нуным шалатымэ. Астрахань вoктэнэ Йошкар Армийын крэдалмашыжым Сэргэй Миронович Киров вуйлатэн.

1918 ий дэкабрь тылзыштэ адмирал Колчакын ош армийжэ наступатлаш тӱҥалын, Пэрмьым налын. Эрвэл фронтыш партий ЦК Сталин дэн Дзэржинский йолташ-шамычым колтэн. Эрвэл фронтысо Йошкар Армий-шамыч тунамак порьадкыш шындалтыныт да наступатлаш тӱҥалыныт. М. В. Фрунзэ вуйлатымэ почэш нуно Колчакым шалатэныт.

1919 ий шошым Пэтроградыш Йудэнич лишэмын. Партий ЦК тидэ фронтышкат Сталин йолташым колтэн. Тудын вуйлатымыжэ почэш Йошкар Армий Йудэничлан пэҥгыдэ отпорым пуэн.

1919 ийын октьабрь тылзыштэ Дэникинын ош армийжэ Орьолым налын, Москошко лишэмаш тыршэн. Сталин йолташын планжэ почэш йужный фронт Дэникиным чактарэн. Ворошилов дэн Будьонныйын вуйлатымышт почэш Пэрвой Конный армий ош конницым шалатэн.

1920 ийыштэ Польшо сарым тӱҥальэ. Ош польак-шамыч Украиным налыныт. Но Сталин дэн Фрунзэ йолташ-шамычын вуйлатымышт почэш Йошкар Армий Врангэльым шалатыш.

Граждан сарын пытартыш эпизодшо Дальный Востокышто лийын. Йапонский интэрвэнт-шамыч Дальний Востокым налнэшт ыльэ. Партизан отрьадлашкэ ушнышо сибирьский пашазэ дэн крэсаньык-шамыч шкэ крайыштым пэҥгыдын аралышт.

1922 ийыштэ нинэ партизан отрьад-шамыч рэвольуционный армийыш савырнышт. Славный гэрой-шамыч 40 градусан йӱштыштӧ, мучашдымын лӱймӧ тул йӱмалнэ, 12 ратан проволочный загражданьэ коч Волочаэвкыш сэҥэн мийэныт. Нуно Волочаэвкым, вара Хабаровск дэн Спасскым налыныт.

* * *

Граждан сар пытымэк партий дэн правитэльствэ Йошкар Армийым пэҥгыдэмдымашкэ пэш чот пижыч. Сталинский кок пьатилэткэ жапыштэ Йошкар Армий пэш куатлэ, сэҥаш лийдымэ армийыш савырнэн. Мэмнан авиацийна, артиллэрийна тӱньаштэ эн виййан. Мэмнан Войэннэ-Тэҥыз Флотнат путырак кугун ончык тошкалын.

МЫЙЫН ИЛЫШЭМ ГЫЧ ИК ЭПИЗОД

Иван Акимович Харчэвников кызыт Марий АССР социальнэ обэспэчэньэ отдэлыштэ пашам ышта. Мэ тудын дэч статьям возаш йодна. Иван Алэксандрович мланна возымо статьаштыжэ Йошкар Армийын гэроичэский кучэдалмыжым пэш раш ончыктэн пуэн.

Мый батракын, кӱтӱзын эргыжэ улам. Ачам помэщикын пашашыжэ орланэн, авам йалысэ кулак дэнэ индыралтын илэн.

Кандаш ийаш улмэм годым кӱтӱзылан кайэнам. Куд ий жап кӱтӱм кӱтэнам. Кэчэ лэкмэ дэч ончыч лэктын кэчэ шичмэкэ йалыш пӧртылынам. Шокшо кэчэш, кӱдырчан-волгэнчан йӱрэш, шыжэ йӱштӧ мардэжэш мыйын кап-кылэм шуаралтын, пэҥгыдэмын.

Ачамын, авамын орланэн илымыштым мый пэш раш ужынам. Мый шкэжат изи улмэм годым пэш чот орланэнам. Тидэ чылажат мыйын шӱмэш эксплоататор класс дэкэ нэнависть дэнэ ончымашым шочыктэн, паразит кашак ваштарэш кучэдалаш мыйын кӧргэшэм у тулым чӱктэн.

Мэ эрдэнэ тӱҥалын кас мартэ пашам ыштэн улына гынат, илышна садак шужэн, кылмэн эртэн. Вара мый 14 ийаш йоча шкэ шочмо йалэм гыч—Калининский область, Кашинский район, Софонэйэво йал гыч—лэктынам да шинчам кушко ончэн, тушко кайэнам. Тидэ 1914 ийыштэ лийын. Туд дэч вара 24 ий эртэн. Кызыт мыйын шочмо вэрыштэм — „Новая жизнь“ колхозышто пийалан, вэсэлэ илыш пэлэдэш.

14 ийаш йоча Подобэдовын заводышкыжо мийэн тӱкнэнам. Тушто учэниклан пашам ыштэнам. Тунам йужо кэчын кочкашат логалын огыл, а тыгай кэчэ чӱчкыдынак толын.

Йоча-шамыч, мый адак шэҥгак пӧртылам. Тыланда йалыштэ кузэ, мо дэнэ модмэм нэргэн каласэм.

Мэмнан йалыштэ йоча-шамыч шукын улыт ыльэ. Мый нигӧн дэч коч бойэвой, чулым, шонэн моштышо улам ыльэ. Йочам годым тошто армийсэ салтак-шамыч дэнэ вашлийаш, нунын дэнэ мутланаш пэш йӧратэнам. Нунын дэч кузэ крэдалаш, кузэ винтовко дэнэ лӱйаш кӱлмӧ нэргэн йодыштынам. Нуно мланэм шуко полшэныт.

Йужо годым мый йоча-шамычым шкэ дэкэм погэнам да войэнный модыш дэнэ модаш тарватэнам. Кучэдалмаштэ мый коч кунамат ончык лэктынам. Чынак, йужо годым нэрат сусырга, пиджакат кушкэдла ыльэ. Тугэ гынат, кок-кум кэчэ эртымэк адак „войэватлаш“ кайэна ыльэ. Тидэ мланэм войэнный йэҥ лийаш йатыр полшэн.

1918 ийын мартыштэ Йошкар Армийыш кайэнам. Эртымэ корно пэшак кужу. Мый кум фронтышто —**Лэнинградский, Кронштадтский да Карэльский**— фронтышто участвоватлэнам.

Йошкар Армийыш каймэ ийыштак мыйым Лэнинградыш командир-шамычым йамдылымэ курсыш колтэныт. Курсым сайын тунэм пытарэнам да мланэм йошкар командир лӱмым пуэныт.

Пионьэр йолташ-шамыч, мый тыланда шкэ илышэм гыч ик бойэвой эпизод нэргэн каласынэм. Тыжэчын тэ шкэ ачадан, изадан Совэт властьым пэҥгыдэмдышаш вэрч кучэдалмыштым палэн налын кэртыда.

1921 ий. Тэлэ. Мэ Лэнинград гыч Пэтрозаводскыш Финльандий гыч толшо ош бандым шалаташ кайышна. Тэ, йоча-шамыч, гэографийым тунэмма гыч палэда: Карэлий чодралан, йэрлан пэш пойан. Тусо младын ир улмыжо раш палэ. Йӱштӧ 50⁰ мартэ шуэш. 18-20 ий ожно йал пэшак шуэ ыльэ, ик йал гыч вэс йалыш шумэш 40-50 километр лийэш. Тыгай вэрыштэ крэдалмашат партизанский характэран лийдэ кэртын огыл, йэчэ дэнэ гына кошташ логалын. Карэлийын кумда тэрриторийжэ мучко 300 километрым йэчэ дэнэ кайышна. Мый тунам развэдкэ начальник улам ыльэ. Кэмас-Озэрский йалым нална да тудо йӱдымак мыйым штабыш ӱжыктышт. Тушто мланэм Ноги-Уксы йалым развэдыватлаш распорьажэньым пуышт. Ноги-Уксы йал Кэмас-Озэрский йал дэч 50 километр торалштэ ыльэ. Мый приказ налмэкэ тунамак 8 курсантым пэлэнэм нальым, ош халатым чийышна, пэш чот вооружитлалтна да развэдкыш кайышна. Штаб дэч 35 километр нарэ каймэк курсант-шамыч тарванылшэ настам палэныт.

Мый курыкыш кӱзышымат бинокль дэнэ ончаш тӱҥальым. Ужам: мэмнан ваштарэш ош бандын развэдкыжэ нушкэш. Нуно мэмнан дэч кум кана шукын улыт. Нунат мэмнам ужыч да чодра тӱрыш шогальыч, кум тӱшкалан шэлалтыч. Тыгэ мэмнам йыр авырэн плэныш налнэшт ыльэ. Мом ышташ? Куржаш гын, шонэм, садак мэмнам поктэн шуыт, нуно пэш талэ йэчызэ улыт. Укэ! Куржаш ок лий, нунын ваштарэш кучэдалаш тӱҥалаш кӱлэш. Курсант шамыч дэк пӧртыльым да гранатыш капсульым шындаш, лумыш лап возаш приказым пушым. Шӱлымаш укэ, тушманын развэдкыжым вашлийаш вучэн кийэм. Развэдкын пурла флангысэ частьшэ гыч кок йэҥ мэмнан дэкэ лишэмэш.

— Лӱаш!—шкэ бойэц-шамычэмлан командым пушым. Гранат пудэшталтмэ йӱк чодра мучко шэргылтэ. Тышкэ винтовко дэнэ лӱймӧ йӱк ушныш. Развэдкын шола флангысэ частьшымат тыгак кырэн шалатышна. Тушман развэдкын шэҥгэлнэ улшо ужашыжэ паникыш логалын. Мый батальйонлан командым пушым:

— Батальйон, ончык! Мыйын почэшэм марш!

Тыгэ пульа дэнэ тушман-шамычым ужатышна. Коло йэҥан тушман развэдкэ шкэ вэрэшыжак кырэн лаштырталтэ.

Мэ ончыко кайышна. Ноги-Уксы йал шэҥгэлан кодо. Адак бинокль дэнэ ончэм: Бэготньа йалыштэ калык лӱшка. Вэрэш кодшо тушман развэдкэ калыкым паникыш пуртэн. Нуно шкэ бойэцыштлан ойлэныт: пуйто осал батальйон толэш, пуйто кызытак шэҥгак чакнаш кӱлэш. Кок рот калык паникыш логалын. Мый нунылан шэҥгак чакнашышт йӧным пушым, а нунын шэҥгэлан нэприйатэльский обоз кодо. Чодра гыч лэкна да лӱйаш командым пушым. Адак гранат пудэштмэ йӱк шэргылтэ. Ротышто паникэ эша чот кугэмэ, ош бандит-шамыч шэҥгак чакнышт. Мэ 15 возан нэприйатэльский обозым шогалтышна, тушто продукто, бойэприпас, чиймэ вургэм ыльэ.

Обозлан пӧртылаш да йалыш кайаш приказым пушым. Обоз мэмнан кидыштэ лийэ, 30 йэҥым плэныш нална. Вашкэ гына кок курсантым шкэнан дивизионный школын штабышкыжэ донэсэний дэнэ колтышым, кок курсантым сэкрэтный караулыш шогалтышым, а кок курсант дэнэ йалыштэ порьадкым ышташ тӱҥална.

1922 ийын 15 мартыштэ Карэльский фронтысо Высший Командный Управлэний дэн рэспубликын Рэввойэнсовэтшэ мыйым чыла нинэ бойэвой опэрацийлан Йошкар Знамьа ордэн дэнэ наградитлышт.

Мый фронтлаштэ улмо жапыштэ чылажэ ныл кана сусыргэнам, кокана кантужитлалтынам. Кантужитлалтмэ дэнак шинча дэч посна кодынам. Мый нимом уждымо сокыр улам. Но капиталист классым пытаршаш вэрч тыршымашэм мыйын нигунамат ок пытэ. Фашист-шамыч мэмнан ваштарэш кыньэлыт гын, мэмнан куатлэ Йошкар Армий нуным вэрэшыштак кырэн шалата. Мыйынат гранатыш капсульым шындэн гранатым тушман ӱмбак колташ вийэм ситышашла тучэш. А тэ, йоча-шамыч, шкэнан чаплэ родиным аралаш пэҥгыдэ бойэц лийын кушса. Мэ сэҥэна! Коммунизмын знамьажэ уло тӱньа кумдыкэш лойгаш тӱҥалэш!

И. А. Харчэвников.

Н-ский частьын командиржэ колхоз йоча-шамычлан танк нэргэн умылтара.

КУМ ОБОРОННЫЙ ЗНАЧОКШО УЛО

Чэрмазов Алэксэй—6-шо классыштэ тунэмэш. Тудо войэнный да физкультур пашам пэш йӧрата. Садланак вэт тудо кум оборонный значоклан нормым сдатлэн. Кызыт тудын оҥыштыжо БГСО, ЮВС да БГТО значок-шамыч йылгыжыт. Тудо Элэксэйын Иошкар Армийын да Войэннэ-Тэҥыз Флотын йубилэйыштлан кугу пӧлэк.

— Мыйын эша ПВХО значокэм укэ. Вашкэ тудланжат нормым сдатлэм,—ойла Чэрмазов Алэксэй.

Алэксандров Йыван.

Кужмарий пэлэ кыдалаш школ, Роҥго район.

Изогизын плакатшэ. Рэпродукций Овэчкинын.

ПАН-ШАМЫЧЫМ ШАЛАТЫМАШ

I

1920 ийыштэ шошым Польшысо захватчик-шамыч Совэт Украиныш кэрылтыныт. Нуно мэмнан часть-шамычым чактарэн Житомир дэн Киэвым налыныт. Польский гэнэрал-шамыч ваштарэш Йошкар Армийын эн сай частьшэ-шамыч кайэныт, нунын коклаштэ—Будьонный йолташын Пэрвой Конный Армийжэ лийын.

5 ийуньышто Конный армийын чыла частьшэ-шамыч Самгородка районыш чумыргэныт. Прорывым эрлан назначитлэныт. Йӱр йӱрын. Нугыдо тӱтыра Конный армийын частьшэ-шамычым противникын артиллэрийжэ дэн авиацийжэ дэч пэтырэн. Ош польак-шамыч сайэн укрэпитлалтыныт. Коккум ратан проволочный заграждэний шэҥгэлнэ пулэмьотан лийын.

Но тидэ укрэплэний будьоновэц-шамычым чараклэн кэртын огыл. Каслан фронтым кӱрлмӧ. Будьонновэц-шамыч прорыв вошт ош польак-шамычын тылышкышт кайэныт.

Конный армийын кӱрлын пурымыжым польак-шамыч пэрвойжо умлэн огыт ул. Будьонный йолташ наступлэнийыш кусныммэкшэ обоз-шамычлан 70—80 километр шэҥгэк чакнаш приказым пуэн. Польский льотчик-шамыч тидэ обозым ужын, Конный армий чакна—манын командованьыш увэртарэныт. А тидэ жапыштэ конницэ ош польак-шамычын тылышкыжэ эрэ кэлгынрак да кэлгынрак пурэн.

II.

Конный армий ваштарэш Польский командованьэ шкэнжын эн сай частьшэ-шамычым колтэн. Но нуно будьонновэц-шамычын пэрымыштым чытэн кэртын огыт ул. Польак-шамыч Пэрвой Конныйын кужэч толмыжым шинчэн огытыл. Ош польак-шамычын войскашт колча сэмын кайэныт. Нуно Конныйын кышаж дэнэ ошкылыныт. Тусо илышэ-шамыч нунылан ойлэныт: „кушко кайэда, садак вэт пытэда! Тыштэ тэмдан-шамыч будьонновэц-шамыч дэнэ вашлийыныт, иктэ коддэ руэн пытаралтыныт“.

Варажым, польак-шамыч Конный Армийым кузэ гынат шалаташ рэшитлэныт. Нуно чот укрэпитлалтыныт. Командир-шамыч салтакыштлан ойлэныт; „Иошкар конницэ толэш гын, тудым лишкак кондыза да тунамижэ лӱйаш тӱҥалза“.

Острогаштэ польак-шамычын 18 тӱжэм пэхот лийын, а Будьонный нунын ваштарэш 1.500 бойэцан кавалэрийский бригадэ дэнэ наступатлэн. Сэмьон Михайлович тидэ бой нэргэн тэвэ мом ойла:

„Йошкар конницэ горизонтышто шагал лийын. Польак-шамыч лӱйаш йамдылалтыныт. Конницэ эрэ лишкэ мийа. Эн пэрвой посна имньэшкэ-шамыч мийэныт, варажым нуно савырналын ик кана лӱйыдэ бойэвой порӓдкэ дэнэ эртэныт. Конницэ кэнэта тарванэн, атакыш волгэнчэ гай писын кудалын. Польак-шамычын лӱймышт Конный армийым нигузэ чарэн кэртын огыл. Кас шуын. Румаш тӱҥальэ“.

Конный армийын сэҥаш лийдымыжэ нэргэн илышэ-шамычын чын ойлымыштлан польский салтак-шамыч ӱшанышт.

III.

Будьонновэц-шамычын талэ улмыштлан тушман станыштат ӧрыныт. Польский подполковник Артишэвский совэтско-польский кучэдалмаш нэргэн книгам луктын.

Тудо тыгэ ойла: ик кана дивизийын штабшэ дэч мӱндырнат огыл нэприйатэльын лӱймыжӧ шоктыш. Пульа дивизийын командованьыж дэч ик мыньар йол тошкалтышыштэ улшо радиостанцийысэ тэлэграфисткын пылышыжэ вoктэн шӱшкэн кайэн. Тидэ лӱймым нигэат шотыш налын огыл. Ик-мыньар минут гыч эшэ вэс кана лӱймӧ шоктыш. Пульа радиостанцийсэ тэлэграфный повозкын омсажым шӱтэн (тушто тэлэграфист пашам ыштэн). Кычалаш тӱҥалыныт, но нимогай рэзультат укэ. Эша иктаж 5 минут нарэ гыч тудо могырымак кумышо каналан лӱймӧ йӱк шэргылтын. Лӱйшым кучаш салтак-шамычын кӱкш вӱташ кэрылтмышт годым 150 йолтошкалтыш гыч казак-будьонновэц тӧрштэн лэктын, имньэ ӱмбакэ шинчынат тудым йыр авырышэ-шамыч кокла гыч кудал колтэн.

„Тушман-шамыч мэмнан конармэйэц-шамычым отличный воинлан шотлат,— Будьонный йолташ ойла. —Да нуно отличный воин лийыныт, но эн ончыч нуно кӱкшӧ рэвольуционный сознатэльностьан бойэц лийыныт Нуно мо вэрч да кузэ кучэдалаш кӱлмым шинчышэ бойэц-рэвольуционьэр лийыныт“.

ЙОШКАР АРМИЙ—ВОЙЭННЭ ПОЛИТИЧЭСКИЙ ШКОЛ

САМЫРЫК ПАТРИОТ

Ӱстэл йыр отборочный комиссийын члэнжэ-шамыч шинчэныт. Таза, вэсэла кумылан йэҥым нуно путырак кугу куанымаш дэнэ вашлийыныт. Иктэ почэш вэсэ комиссийым эртэн.

Омса почылто. Колхоз гыч толшо самырык йэҥ

пурэн шогальэ, аптраныдэ ӱстэл дэк мийыш.

— Фамильэт кузэ? Кужэч улат?—комисс прэдсэдатэль йодо.

— Вэршинин, Андрэй Николайэвич—Марий область, Шэрнур район, „Кугэнэр" колхоз члэн,—ӱстэл ваштарэш шогышо йэҥ ойлыш.

Тыгэ 1935 ийыштэ шыжым Вэршинин Андрий льотный школыш тунэмаш пурашлан комиссийым эртэн. Мандатный комиссийат, мэдицинский комиссийат „тыйым тунэмаш налына" манын Андрийлан ойлэныт. Тунам Андрийын куанымашыжлан нимогай мучашат лийын огыл. Кажнэ кэчын тунэмаш тӱҥалмэ жапым вучэн.

Льотный школыш налмэ-шамычым чылаштымат Горький гыч вэс олаш кусарышт. Ик мыньар кэчэ эртымэк заньатьэ тӱҥальэ. Андрийат моло-шамыч дэнэ пырльа школ тэҥгылыш шинчэ.

1935-37 ий—кыртмэн тунэммэ жап. Кыдалаш школлам, тэхникумлам пытарышэ курсант-шамыч коклаштэ Андрийат почэш коддэ кайа. Тудо шуко лудэш, чот заниматла, авиационный тэхникым сайын туэм налаш уло кумылжо дэнэ тырша.

Жап шиждэ эрта. Курсант-шамычлан льотный практикэ тӱҥалэш. Самольотыш шинчын тудым шкэ виктараш вози. Пэҥгыдэ шӱман Андрийым тидат огэш ӧрыктарэ. Тудо шкэнжын шинчымашыжлан кугу ӱшанымаш дэнэ каби ныш шинчэш, вурс шулдыран кайыкым мландэ гыч кавашкэ чоҥэштыкта.

— Отлично! — воктэнжэ шинчышэ инструктор чоҥэштэн толмэкэ Андрийлан ойла. Тыгай аклымаш авиационный тэхникын кӧргышкыжӧ кэлгынак пурышаш вэрч Андрийым адакат чот мобилизатлэн.

Кок ий жапыштэ Вэршинин Андрий политик шотышто шуаралтэш, общэобразоватэльный шинчымашым налэш, а эн тӱҥжӧ—кӱкшӧ квалификацан льотчик лийэш.

1937 ийын нойабрыштэ Вэршинин школым пытара да тудым Лэнинградский областьыш паша ышташ колтат. Мэмнан кугурак изана—комсомолэц, льотчик Вэршинин Андрэй Николайэвич кызыт пэлэдалтшэ Совэт родинан границыжым оролымаштэ.

Вэршинин Андрэй—мэмнан родинын самырык патриотшо. А тыгай патриотым мэмнан коммунистичэский партий, йӧратымэ вождь Иосиф Виссарионович Сталин тӱжэм дэнэ миллион дэнэ воспитатлэныт да воспитатлат.

Кон. Ал.

ЭЛЭМ ВЭРЧЫН ИЗАМ ОЛМЫШ!

Тошто ганьэ
Адак тачэ
тольо сэрыш
„Крым" колхозник
Алэксэйын
йэшыжлан.
Иэш куаныш.
А ача гын
вигак ойлыш:
Мэмнан дэкэ
Колтэн тидым
эргына.
Лийэш талук
Ила тудо
Амур дэнэ,
Пэлэдалтшэ
Чаплэ элжым
орола" ..

* * *

Алэксэйын
Эргэ сэрышым
лудэш:
„Нэлэ увэрым
Возэна мэ
тыланда.
Амур дэнсэ
Шуйналт вочшо
кордонэш[1])
Гэрой сэмын
Постэш колыш
эргыда.
Мэмнан элыш
Пураш тӧчышт
йапон-шамыч,
Нунын дэнэ
Чот логальэ
крэдалаш.
Тидэ лийшэ
Крэдалмашэш
тыйын эргыч
Вуйжым пыштыш—
Колэн тудо
гэройла".
Ачан эргэ
Чытэн ыш кэрт,
чот йошкаргыш:
„Шакшэ-шамыч!
Изам вэрчын
мый тӱлэм.
Ачий, колышт,
Кайэм мыйэ
изам олмыш,
Элэм вэрчын
Изам ганьэ
чот шогэм!"
Шинчам ӱштын
Ача ойлыш
шыдыж дэнэ:
„Тидым мыйэ
Мондэн ом кэрт
нигунам.
Иэшэм-шамыч,
Поро эргым,
колышт налза
ойлымэм,
Ида мондо
Ышкэ шэргэ
изадам."
А вэс кэчын
Эргэ эрак
письмам колтыш
Бльухэр дэкэ
Тыгэракын
сэралтэн:
„Йолташ Бльухэр,
Мыйым колто
изам олмыш.
Кэртам мыйэ
Элна вэрчын
чот шогэн".

МАКС МАИН.

[1]) Кордона—пограничный полоса.

Матрос-шамыч СССР Конституцийым тунэмыт.

Ийын коштшо ий ӱмбалнэ 274 кэчэ

Кодшо ийын 20 майыштэ Совэт Ушэм Гэрой М. Водопьйанов нэлэ корабль дэнэ лӱддымӧ польарный исслэдоватэль-шамычым — Иван Дмитриэвич Папаниным, Пэтр Пэтрович Ширшовым, Эрнст Крэнкэльым да Йэвгэний Константинович Фэдоров йолташ шамычым Сэвэрный польус райойысо ийын коштшо ий ӱмбак намийэн кодыш.

Сэвэрный польусэш пэрвой польарный станцийым организоватлышэ совэтский польарный льотчик дэн учоный-шамычын гэроичэский пашашт Совэт калыкым пэш чот куандарыш.

—Курым дэнэ йӱк шоктыдымо вэрыштэ, курымэш лэвыдымэ ий коклаштэ мэ пашам спокойно ышташ тӱҥалына. Мэ палэна: мэмнан нэргэн пэш кугу эл шона да тырша,—манын Папанин возэн.

Зимовкышто паша шолаш тӱҥалын. Талэ чэтвьорко пэш кугу научный пашам ыштэн. Нунын шогымо ийышт эрэ кайэн. Варажэ станций Грэнландский тэҥыз сэрышкат шуын. Тидыжэ—нунын илышыштышт шучко жап. Гэрой-шамычым шыдэ шторм вашлиймаш кугэмэ. 1 фэвраль эрдэнэ нунын ийышт пудыргэн. Тугэ ганат чэтвьорко лӱдын огыл, сталинский заданым пэҥгыдын шуктэн шогэн. Лӱддымӧ папанинэц-большэвик-шамычын гэройствыштым чумыр тӱньа ӧрын ончыш.

Папанинэц-шамычын нэлэ условийыш логалмыштым ужын, правитэльствэ нуным ий ӱмбач налаш пунчалым лукто. Тидэ группым ий ӱмбач налшашлан элын пэш куатлэ срэдствыжым мобилизоватлымэ. „Таймыр" дэн „Мурман" совэтский лэдокольный корабль-шамыч шторм дэн тӱтан вошт кайэн, 19 фэвральыштэ папанинэц-шамычым ий ӱмбач нальыч. Нуно ийын коштшо ий ӱмбалнэ 274 кэчым илэн улыт. Тидэ кэчылаштэ Совэт калык чаплэ эргыжэ-шамычым вашлийэш.

—•э—

ЙӦРАТЫМЭ РОДИНЫМ АРАЛАШ КУГУ ПИЙАЛ

Шкэнан пийалан, пэлэд кушшо йӧратымэ родиннам Йошкар Армий шинча сорта сэмын аралэн шога. Вэт мэмнан Совэт Ушэмыштэ гына шэмэр калык пийалан, вэсэла илышыштэ ила. Кажнэ Совэт гражданинын тунэмаш, паша ышташ, канаш праважэ уло. Тыгай кугу пийалым калыкын йӧратымэ вождьшо Иосиф Виссарионович Сталин йолташ пуэн.

Мэ самырык бойэц-шамыч шинчэна: мэмнан родинам аралаш—кажнэ гражданинын свьашэнный долгшо. Сталинский Конституцийэш шӧртньӧ буква дэнэ тидэ статьа возалтын. Тидым мый, часть дэнэ шуктэн шогэм.

Йошкар Армийыштэ мый шкэмым политик шинчымашэм чот нӧлтэм. Политик тунэммаштэ эрэ отличный отмэткым налын шогэм. Тыгак войэнный тэхникым пэш йӧратэн тунэмам.

Мэмнан эл ӱмбак шакшэ фашист кашак пураш тӱҥалыт гын мэ нуным шкэ мландэшыштак кырэн лаштыртэна.

Пионьэр дэн школьник-шамыч, тэат Войэннэ пашам тунэмза. „Ворошиловский стрэлок", БГТО, ГСО да ПВХО значоклан нормым сдатлыза. Школыштыда Осоавиахим пашам сайэмдыза. Пийалан тыныс илышнам аралаш эрэ йамдэ лийза!

Йошкарармэйэц—
Баранов Я. А.
Слуцк ола, Бэлорус ССР.

Л. КВИТКО

ВОРОШИЛОВЛАН ПИСЬМА

Клим Ворошиловлан
Письмам мый возэнам:
„Йолташ Ворошилов,
Калык Комиссар,
Йошкар Армийыш
Тэнийсэ ийын,
Йошкар Армийыш
Изам кайа мыйын.
Йолташ Ворошилов,
Йӧратэм мый изам.
Йолташ Ворошилов,
Бойышто ӱшанэ тудлан.
Пашаштэ тудо ыльэ
Пэрвой апшат.
Лийэш тудо примэрный
Бойэц армийыштат
Мыйын изам службыш
Мийэн шумэкак,
Йолташ Ворошилов,
Йывыртэт шкат.
Колынам: фашист-влак
Сарым йамдылат—
Совэт элнам нуно
Толэн пытарнэшт.
Ворошилов йолташ,
Бой тӱҥалэш гын,
Ончылсо отрьадыш
Колтышт мыйын изам.
Мыйын изам лӱйа турэ,
Тидым ужат тый шкэ,
Кунам кӱштэт фронтышто
Лӱйаш тушман ӱмбакэ.
Йолташ Ворошилов,
Мыйын йӧратымэ изам
Кола гын сарэш—
Содор возо мылам.
Йолташ Ворошилов,
Мый писын кушкам
Да шогалам изам олмэш
Винтовко дэнэ постэш."

Ш. Булат кусарэн.

Пойэздым утарэн

9 ийаш Косилов Кольа кӱртньӧ корно полотно дэнэ кайшыжла, рэльсыштэ шэлшым ужын. Тидэ Славянск дэнэ „Соляные заводы" коклаштэ лийын. Вашкэ тидэ кӱртньӧ корно дэнэ пассажирский пойэзд эртэн кайшаш улмаш. Кольа крушэний лийын кэртэш манын шонэлтэнат, старший стрэлочниклан каласаш куржын.

Кольан бдитэльный улмыжлан да моштэн ыштымыжлан пойэзд утаралтын. Йужно-Донэцкий кӱртньӧ корно начальник Кольалан благодарностьым увэртарэн да прэмийым пуэн.

Д. Карасьук.
(„Пионерская правда" газэт гыч).

Ответственный редактор—
К. А. ЛЭНСКИЙ

МЭМНАН АДРЭС: Йошкар-Ола, Марий АССР, Совэт пӧрт, 25-шэ №-ан пӧлэм, „Йамдэ лий" рэдакций. Тэлэфон: Совэт пӧртын коммутаторжо, 82-шо №.

Упол. Марлита № А—120. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типографийжэ.